

Lietuvos bibliotekų, archyvų ir muziejų prievolė teikti informaciją visuomenei: informavimas, informacijos teikimo įtvirtinimas Lietuvoje

Marija Stonkienė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedros
docentė daktarė
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius

Department of Information and Communication,
Faculty of Communication, Vilnius University,
Associate Professor, Doctor
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
Tel. (+ 370) 236 61 19
El. paštas: marija.stonkiene@kf.vu.lt

Straipsnyje analizuojamas informacines paslaugas teikiančių institucijų – bibliotekų, archyvų ir muziejų – informacinės veiklos teisinis reguliavimas, aptariama savita teisės į informaciją užtikrinimo galimybė.

Apžvelgus informacinių bibliotekų, archyvų ir muziejų veiklos aspektų teisinio ir politinio reguliavimo tendencijas Europos Sąjungoje, pastebima, kad šių institucijų veikla nereguliuojama privalomaisiais teisės aktais, joms nedeleguojamos teisiškai privalomos informacijos teikimo visuomenei prievolės. Informacinė bibliotekų, archyvų ir muziejų veikla Europos Sąjungoje orientuojama veiksmų programomis, šitaip siekiama bibliotekų, muziejų ir archyvų informacinės veiklos kooperavimo, efektyvaus informacijos visuomenės paslaugų teikimo.

Lietuvoje bibliotekų, archyvų ir muziejų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose informacijos teikimo visuomenei prievolė nėra pabrėžiama, ji tik nurodoma, minima. Šių institucijų informacijos teikimo visuomenei veiklos reikšmingumo suvokimas Lietuvoje deklaruojamas politiniuose dokumentuose, pastebimas praktinėje veikloje, atitinkančioje Europos Sąjungos iniciatyvas ir planus.

Straipsnyje atkreipiamas dėmesys į tai, kad tik archyvams netiesiogiai numatoma informacijos teikimo visuomenei prievolė. Ši archyvų prievolė grindžiama teisės į valstybės oficialią dokumentuotą informaciją ir archyvų informacijos laisvos, viešos prieigos teisės įtvirtinimu.

Šiuolaikinė viešosios sferos kaita atliepia informacinių, komunikacijos santykių pokyčius, kai informavimą, kaip vienkryptį ryšį tarp valdžios ir visuomenės, keičia dvipusis visuo-

menės ir valdžios ryšys – komunikacija, kuris pereina į dar aukštesnę pakopą – visuomenės dalyvavimą arba partnerystės ryšį. Pakitę valdžios ir visuomenės informaciniai, komunika-

cijos santykinai leidžia pastebėti „mažstančios visuomenės“ (angl. *reasoning public*) fenomeno radimąsi, kurį palaiko visuomeninių sambūrių, bendruomenių, klubų, žiniasklaidos priemonių etc. komunikacinės reikšmės, visuomenės informuotumas. „Mažstančiai“ demokratinėi, pilietinei visuomenei būtina informacija.

Visuomenės informuotumas užtikrinamas ne tik deklaruojant, garantuojant ar privalomuose dokumentuose – įstatymuose – įtvirtinant teisę į informaciją, bet ir numatant privalomas atitinkamų institucijų informacijos sklaidos prievoles. Diskutuojant dėl prieigos prie oficialios dokumentuotos valstybės informacijos užtikrinimo pareigos numatymo valstybės viešojo administravimo institucijoms, dažnai neatkreipiamas dėmesys į tradicinių, informaciją teikiančių visuomenei savitą vaidmenį atliekančių specialių institucijų – bibliotekų, muziejų ir archyvų – informacinės veiklos nustatymą, nurodantį šių institucijų informacijos teikimo, prieigos prie informacijos užtikrinimo prievoles.

Šio **straipsnio tikslas** – analizuoti bibliotekų, muziejų ir archyvų informacijos teikimo visuomenei prievolės įtvirtinimą Lietuvos teisės aktais.

Vertinant šių institucijų veiklos informuojant visuomenę teisinį reguliavimą, apžvelgiamos informacinių jų veiklos aspektų teisinio ir politinio strateginio reguliavimo tendencijos Europos Sąjungoje, analizuojamos specialių, tiesiogiai bibliotekų, muziejų ir archyvų veiklai reguliuoti skirtų Lietuvos įstatymų normos. Tyrimui naudoti kokybinio teisės normų turinio analizės, sisteminės teisės normų analizės metodai, politinių dokumentų turinio analizė, indukcinė analizės logika, abstrakcijos, analogijos, apibendrinimo, dedukcijos metodai.

Politinis dėmesys informacinei bibliotekų, archyvų ir muziejų veiklai Europos Sąjungoje

Visuomenės informavimo priemonių gausa, naujomis žiniasklaidos galimybėmis naudojimosi poreikis norint informuoti visuomenę reikšmina informacines paslaugas teikiančių institucijų ir pirmiausiai bibliotekų vaidmenį. Demokratinėje, pilietinėje visuomenėje bibliotekų vaidmuo informuojant visuomenę itin svarbus dėl kelių priežasčių: išaugusio socialinės informacijos kiekio, sudėtingėjančios žiniomis sistemos, žinių išraiškos priemonių įvairovės, informacijos laikmenų kaitos (nuo linijinės link multimedijos sistemos), bibliotekų, kaip informacinių paslaugų teikėjų, veiklos tradicijų. Šiandien bibliotekos, ypač viešosios bibliotekos, atlieka gyvybiškai svarbų demokratinės pilietinės visuomenės vystymosi palaikymo vaidmenį. Užtikrinamos laisvą informacijos prieigą, atsakingos už tai, kad įtrauktų asmenis į dalyvavimą bendruomenės gyvenime, bibliotekos atlieka socialinės partnerystės ir iniciatyvų, padedančių kurti ir patraukti asmenis jame dalyvauti, pradininkų vaidmenį, jos vykdo ir visuomenės lavinimo bei mokymo funkcijas (pvz., suteikia išteklius mokymuisi visą gyvenimą). Bibliotekų veikla grindžiama tiek teise į informaciją, tiek saviraiškos sklaidos laisve, šių laisvių visuma bibliotekų informacinės veiklos kontekste vadinama intelektine laisve.

Bibliotekų darbuotojai, savo veiklą grįsdami intelektine laisve, siekia užtikrinti laisvą prieigą prie įvairios informacijos, taip sudarydami galimybes įgyvendinti teisę į informaciją. Laisvos informacijos prieigos, informacijos įvairovės reikšmė bibliotekų veikloje nurodoma UNESCO ir IFLA (Tarptautinės bibliotekų asociacijų ir institucijų federacijos, angl. *In-*

ternational Federation of Library Associations and Institutions) „Viešųjų bibliotekų manifeste“ (angl. *Public Library Manifesto by IFLA and UNESCO*). Manifeste pažymima, kad bibliotekų fondų komplektavimo, paslaugų teikimo neturi riboti jokia ideologinė, politinė, moralinė ar religinė cenzūra, neturi lemti kieno nors ekonominiai ar komerciniai interesai. „Viešųjų bibliotekų manifeste“ išreiškiamas UNESCO tikėjimas viešąja biblioteka kaip gyvybine švietimo, kultūros ir informacijos galia, jame nurodoma, kad viešųjų bibliotekų paslaugos turėtų būti specializuojamos ir teikiamos net ir tiems vartotojams, kurie dėl kokių nors priežasčių negali naudotis įprastomis paslaugomis ir dokumentuota informacija (pvz., kalbinėms mažumoms, žmonėms su negalia arba žmonėms ligoninėse ar kalėjimuose) (*Public Library Manifesto...*, 1994).

Europos Parlamento narės Mirja Ryynänen ataskaitoje dėl „Žaliosios knygos apie bibliotekų vaidmenį šiuolaikiniame pasaulyje“ (angl. *Report on the Green Paper on the role of libraries in the modern world*) atkreiptas dėmesys į auganti bibliotekų vaidmenį užtikrinant informacijos ir žinių prieigą. Žaliojoje knygoje „Bibliotekų vaidmuo šiuolaikiniame pasaulyje“ nurodoma būtinybė Europos Sąjungos lygmeniu koordinuoti veiksmus, kuriais siekiama sudaryti geresnes bibliotekų informacijos išteklių naudojimo sąlygas, sprendžiant teises, technines ir ekonomines problemas, pagerinti informacijos prieigą, sudaryti sąlygas bibliotekoms tenkinti informacinius asmenų poreikius (RYYNÄNEN, 1998). Kitas su bibliotekų veikla susijęs visuomenės poreikis, kuriam Europos Sąjungoje skiriama daug dėmesio, yra nulemtas informacijos visuomenės atsiradimo: bibliotekoms numatomas visuomenės pagalbininko vaidmuo siekiant naudoti iš informacijos visuomenės. Be to, bibliotekoms deleguojamas ir socialinės informacinės atskir-

ties mažinančio veiksnio vaidmuo. Bibliotekos, vykdydamos informacines funkcijas, suteikia informacijos prieigą ne tik prie tradicinių informacijos išteklių (knygų, žurnalų, laikraščių etc.), bet ir prie žiniatinklio išteklių, jos teikia mokymo naudotis žiniatinklio informaciniais ištekliais paslaugas. Profesorė Audronė Glosienė pastebi, kad „*Informacinėje visuomenėje iš esmės kinta bibliotekų vieta ir funkcijos visuomenėje bei organizacijose. Bibliotekos, tradiciškai tarnavusios kaip kultūros, švietimo ir laisvalaikio centrai, vis labiau tampa informacijos centrais. Vartotojai bibliotekose tikisi gauti ne tiek konkretų dokumentą, kiek atsakymus į jiems rūpimus klausimus, t. y. duomenis, faktus, žinias. <...> Bibliotekos skatinamos tobulinti elektroninės informacijos valdymo įgūdžius, pereiti nuo į fondus orientuotos prie į vartojimą ir prieigą orientuotos bibliotekos. <...> Tradiciškai bibliotekos teikdavo vartotojams tuos dokumentus, kuriuos pačios kaupė ir saugojo. Šiandien vis daugiau bibliotekų teikia galimybes naudotis tinkluose esančia informacija.*“ (Glosienė, 2000)

Bibliotekų informacinė veikla nei tarptautiniu, nei Europos Sąjungos lygiu nėra reguliuojama privalomaisiais teisiniais dokumentais (tarptautinėmis sutartimis, reglamentais, direktyvomis). Informaciniai bibliotekų veiklos aspektai Europos Sąjungoje reikšminami inicijuojant ir vykdant veiksmų programas – 1990 m. pradėta vykdyti speciali Bibliotekų programa (*Impact of the telematics...*, 2000). Ši programa buvo vykdoma keturiomis kryptimis: skatinant skaitmeninių bibliografijų kūrimą, organizuojant bibliotekų tinklus, skatinant inovatyvias bibliotekų paslaugas ir technologijomis grįstų bibliotekų paslaugų teikimą ir produktų kūrimą. 1994–1998 m. Europos Komisija vykdė antrąją bibliotekų programą, kuri buvo grindžiama bibliotekų vaidmens formuojant skaitmeninę informacinę infra-

struktūrą supratimu (Impact of the telematics..., 2000). Vykdam šią programą buvo siekiama, optimizuojant informacijos išteklių naudojimą, palaikyti bibliotekų tinklą, tarpbibliotekinių tinklų kūrimą (Telematic sistemos kūrimo planai), bibliotekos veiklą orientuoti į rinką, skatinti bibliotekų verslumą. 1998 m. Europos Komisijos pradėtos programos „Vartotojams draugiškos informacinės visuomenės kūrimas“ (angl. *Creating a User-Friendly Information Society* – IST) kontekste, siekiant prieinamų, daugialype terpe grįstų paslaugų, bibliotekoms numatomos priegios suteikimo prie šių sparčiai besivystančių išteklių užtikrinimo funkcijos (Fifth (EC) Framework Programme..., 2002). Šiomis programomis Europos Sąjungoje skatinamas bibliotekų virsmas iš informacijos tradicinėse laikmenose saugyklų ir priegios prie jų teikėjų į plačių galimybių informacinius tarpininkus. Analogiška tendencija pastebima ir kitų specializuotų informacijos saugyklų – viešųjų archyvų, muziejų veikloje.

Analizuojant archyvų veiklai skirtus Europos Sąjungos teisinius, politinius dokumentus, galima pastebėti, kad informacinė archyvų veikla siejama su teisės į oficialią dokumentuotą valstybės informaciją užtikrinimu. Privalomo saugojimo oficiali dokumentuota valstybės informacija yra viešųjų archyvų veiklos pagrindas, todėl Europos Sąjungoje siekiama valstybių įstatymus ir taisykles, susijusius su viešųjų archyvų fondų naudojimu, koordinuoti ir derinti su priėjimo prie archyvuose saugomų oficialių valstybės dokumentų priegios teisę reguliuojančiais teisės aktais. Reglamentuojant informacijos, saugomos archyvuose, viešosios priegios teisę, užtikrinama ir retrospektyvios valstybės oficialios informacijos prieiga, praplečianti visuomenės dalyvavimo teisės informacinius pagrindus. Demokratinei, politinei visuomenei reikšmingam visuomenės skatinimui ir palaikymui svarbu tai, kad būtų ku

mažiau varžomas naudojimasis archyvuose saugoma informacija. 2000 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje dėl valstybių, Europos Sąjungos narių, priėjimo prie archyvų politikos (angl. *Recommendation of the Committee of Ministers to member states on a European policy on access to archives*) (REC (2000)13) nurodoma, kad „*Priėjimas prie viešųjų archyvų yra teisė. Demokratines vertybes gerbiančioje politinėje sistemoje šią teisę turi turėti visi naudotojai, nepriklausomai nuo jų tautybės, statuso ar funkcijos, <...> nustatyti priėjimo prie viešųjų archyvų kriterijai turėtų būti taikomi visiems archyvams visoje valstybės teritorijoje <...>.*“ (Recommendation of the Committee..., 2000).

Tiriant Europos Sąjungos politiką muziejų srityje išryškėja, kad muziejų veiklos ypatumas yra tai, kad muziejai yra svarbios kultūros sklaidos, edukacijos institucijos. Šiuolaikiniai muziejai suvokiami kaip emocinės kultūros paveldo suvokties institucijos, kultūros paveldo naudojimo edukologijai laboratorijos. Nors svarbiausia muziejaus funkcija yra paveldo apsauga ir išsaugojimas, vykdydamas šią funkciją, muziejus atlieka ir švietimo-auklėjimo, mokslines funkcijas, taip sudarydamas sąlygas demokratinės, pilietinės visuomenės socialinių bendruomenių kultūrinių ypatybių, kultūrinio identiteto išsaugojimui ir plėtrai, informacijos sklaidai. Muziejų socialinės paskirties daugialypiškumas nulemia tai, kad muziejų politiką Europos Sąjungoje formuoja ne informacijos sklaidos visuomenei pareigos įtvirtinimo, o kultūrinio paveldo išsaugojimo ir sklaidos nuostatos. Todėl ir reguliuojant muziejų politinę ir teisinę veiklą reikšminama kultūrinės įvairovės išsaugojimo, kultūrinio bendradarbiavimo iniciatyva bei veikla. Informaciniai muziejų veiklos aspektai minimi kultūrinės įvairovės išsaugojimo, jos sklaidos kontekste.

Tiesiogiai informacinė muziejų veikla ap-
tariama Tarptautinės muziejų asociacijos (angl.
International Council of Museums – ICOM) pa-
rengtame rekomendacinio pobūdžio tarptau-
tiniame muziejų veiklos standarte – Tarptau-
tinės muziejų tarybos profesinės etikos kodek-
se (angl. *The ICOM Code of Professional Et-
hics*). Informacinė veikla šiame dokumente re-
guliuojama nurodant, kad muziejai turi panau-
doti visas galimybes žinių sklaidoje; žinios tu-
ri būti skleidžiamos per tyrimus, edukacinę
veiklą, nuolatinės ekspozicijas, laikinąsias pa-
rodas ir kitus renginius (*The ICOM Code...*,
2006). Visuomenei (ar tam tikrai tvarkomajai
grupei – kai yra ribotos visuomeninės paskir-
ties muziejai) periodiškai, nustatytu laiku turi
būti leidžiama lankyti ekspozicijas. Muziejus,
naudodamas įvairius būdus, turi užtikrinti vi-
suomenės bendravimą su muziejų darbuoto-
jais, suteikti visą įstatymų nedraudžiamą in-
formaciją apie muziejaus rinkinius. Muziejus
turi stengtis užtikrinti, kad ekspozicijų ir pa-
rodų informacija būtų teisinga bei objektyvi ir
nesiremtų mitais ar šablonais.

Europos Sąjungoje politiniu lygiu vis dau-
giau dėmesio skiriama visuomenės informa-
vimu užsiimančių institucijų – bibliotekų, mu-
ziejų ir archyvų – bendradarbiavimui, jų sąjun-
gai, pradėti vykdyti specialūs projektai (*Cali-
meros, Minervos, e. Turinio programos*). To-
kios sąjungos būtinybė grindžiama: augančio-
mis kultūros paveldo apimtimis, naujų skait-
meninių kultūros vertybių atsiradimu, visuo-
menės poreikiu naujų informacijos saugojimo
būdų, taip pat naujų kultūros paveldo sklai-
dos ir pateikimo visuomenei formų.

Europos Sąjungos bibliotekų, archyvų ir
muziejų veiklos teisinio, politinio reguliavimo
dokumentų analizė atskleidė, kad Europos Są-
jungoje nėra privalomųjų teisės aktų (direkty-
vų, sutarčių), norminančių šių institucijų veik-
los informacinius aspektus. Vadinasi, biblio-

tekų, muziejų ir archyvų visuomenės informa-
vimo prievolės nustatymas paliekamas valsty-
bių, Europos Sąjungos narių, dispozicijai.

Bibliotekų, archyvų, muziejų informacijos teikimo visuomenei teisinis norminimas Lietuvoje

Lietuvos teisėje demokratinei, pilietinei visuo-
menei reikšminga teisė į informaciją įtvirtina-
ma aukščiausiu – konstituciniu lygiu. Ši teisė
deklaruojama Lietuvos Respublikos Konstitu-
cijos 25 straipsnyje, nurodant, kad „*Žmogui ne-
turi būti kliudoma ieškoti, gauti ir skleisti infor-
maciją bei idėjas.* <...> Šios teisės įgyvendini-
mas detalizuojamas Lietuvos Respublikos vi-
suomenės informavimo įstatyme, Lietuvos
Respublikos teisės gauti informaciją iš valsty-
bės ir savivaldybės įstaigų įstatyme, atitinka-
muose specialiuose įstatymuose. Specialiuose
įstatymuose detalizuojamas specialios infor-
macijos gavimas, informacijos gavimas iš spe-
cialių subjektų.

Nors Lietuvos Respublikos visuomenės
informavimo įstatymas skirtas ne tik viešosios
informacijos rinkimo, rengimo, skelbimo, bet
ir jos platinimo tvarkos nustatymui (Lietuvos
Respublikos visuomenės..., 2000, 1 straipsnis),
jame nėra teisės normų, tiesiogiai reglamentuo-
jančių viešosios informacijos prieigos paslaugas
visuomenei teikiančių institucijų informacinę
veiklą, įtvirtinančių bibliotekų, archyvų, muziejų
informacinės veiklos prievoles. Tačiau šio įsta-
tymo nuostatos, reguliuojančios viešosios in-
formacijos sklaidą (pvz., viešosios informaci-
jos cenzūros draudimas, teisė ginti informavi-
mo laisvę, nepilnamečių apsauga etc.) taikyti-
nos ir šių institucijų informacinės veiklos regu-
liavimui.

Lietuvos Respublikos teisės gauti informa-
ciją iš valstybės ir savivaldybės įstaigų įstaty-
me detalizuojama teisė gauti informaciją iš

valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, nustatoma šios teisės įgyvendinimo tvarka ir nustatomi valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų veiksmai teikiant informaciją asmenims (Lietuvos Respublikos teisės..., 2005). Tačiau šiame įstatyme nurodoma, kad jis netaikomas bibliotekų, Lietuvos archyvų departamento įsteigtų įstaigų bei muziejų disponuojamai informacijai. Tokia nuoroda reiškia, kad Lietuvoje bibliotekų, archyvų ir muziejų veikla, užtikrinanti teisę į informacijos realizavimą, nustatoma specialiais įstatymais. Analizuojant šiuos įstatymus pastebima, kad juose nėra daug dėmesio skiriama šių institucijų atliekamoms visuomenės informavimo funkcijoms, asmenų informacinių teisių pažeidimo prevencijai ir gynimui, nors informacijos teikimo visuomenei prievolė nepabrėžiama, ji yra minima, aptariama.

Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatyme, atskleidžiant bibliotekos sampratą, pažymima, kad tai – institucija, kuri veikia informacijos sklaidos, kultūros, mokslo ir švietimo srityse, kaupdama dokumentus, juos tvarkydama, sistemindama ir saugodama, teikdama visuomenės švietimui, moksliniams tyrimams bei asmenybės ugdymui reikalingą informaciją ir paslaugas (Lietuvos Respublikos bibliotekų..., 2000). Visuomenės informavimo srityje svarbi bibliotekų funkcija yra galimybės naudotis viešaisiais informacijos šaltiniais užtikrinimas. Įstatyme pabrėžiama, kad vykdydamos šią funkciją bibliotekos turi paisyti intelektualinės laisvės (teikti prieigą prie informacijos, dokumentų, neatsižvelgiant į jų autorių ar juose užfiksuotų žinių politinę ar ideologinę orientaciją).

Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymo normomis siekiama sudaryti teisinį pagrindą „galimybei prieiti prie valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių veiklos dokumentų, kad būtų įgyvendinta piliečių ir kitų asmenų teisė ieškoti, gauti ir skleisti infor-

maciją <...>“ (Lietuvos Respublikos dokumentų ..., 2004). Įstatymo reglamentuojama asmenų teisė naudotis valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir įmonių, valstybės įgaliotų asmenų, nevalstybinių organizacijų, privačių juridinių asmenų veiklos dokumentais, saugomais archyvuose. Tam, kad asmenys galėtų naudotis šių institucijų dokumentais, teisės normomis, Archyvų ir dokumentų įstatyme reglamentuojamas dokumentų valdymo įstaigose ir įmonėse organizavimas: veiklos dokumentavimas pagal kitų teisės norminių aktų reikalavimus, veiklos dokumentų registrų, kitų apskaitos dokumentų formavimas. Visuomenės informavimui itin svarbi šiame įstatyme įtvirtinta nuostata, įpareigojanti ne tik valstybės ir / ar savivaldybės institucijas, bet ir privačius verslo subjektus (juridinius asmenis) teikti dokumentuotą informaciją visuomenei. Valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos ir įmonės, nevalstybinės organizacijos, privatus juridiniai asmenys turimų dokumentų pagrindu privalo išduoti juridinius faktus patvirtinančius dokumentus, susijusius su asmens teisių įgyvendinimu.

Lietuvos Respublikos muziejų įstatyme nėra reikšminamos informacinės muziejų veiklos funkcijos, apsiribojama nuoroda, kad informacinė muziejų veikla realizuojama vykdant parodų, švietimo (kartu su švietimo įstaisiais rengiant moksleivių mokymo programas) ir tyrimo veiklą (Lietuvos Respublikos muziejų..., 2003).

Nors įstatymų lygmeniu informacinė bibliotekų, archyvų ir muziejų veikla nėra reikšminama ir reglamentuojama, tačiau politiniuose Lietuvos dokumentuose šiam veiklos aspektui skiriama nemažai dėmesio. „Lietuvos kultūros politikos nuostatų“, aptariant informacinės visuomenės plėtrą, atkreipiamas dėmesys į tai, kad „Pagrindinės kultūros įstaigos, kurių funkcijos sietinos su informacinės visuome-

nės plėtra, yra bibliotekos ir muziejai“ (Lietuvos kultūros politikos..., 2001, 18 p.). Nuostatuose primenama, kad bibliotekos vykdo žinių bei informacijos kaupimo, išsaugojimo ir sklaidimo visuomenei funkciją, nurodoma, kad būtina užtikrinti bibliotekų fondų prieinamumą, diegti Lietuvos bibliotekose informacines sistemas, sudaryti skaitytojams sąlygas naudotis tarptautiniu bibliotekų abonementu ir visuotiniaisiais informacijos tinklais. Informacijos sklaidimo funkcija greta kitų – kultūros ir švietimo – išskiriama kaip muziejų veikloje svarbiausia, pabrėžiant, kad „*Muziejai turi derinti vertybių kaupimą ir saugojimą su komunikavimu, informacijos visuomenei teikimu ir jos švietimu“* (Lietuvos kultūros politikos..., 2001).

Bibliotekų, archyvų, muziejų informacijos teikimo visuomenei veiklos reikšmingumo suvokimas Lietuvoje pastebimas planuojant praktinę veiklą. Politiniu lygmeniu planuojama sukurti bendrą ir atvirą visuomenei ne tik Lietuvos muziejų rinkinių, teikiamų paslaugų, bet ir kito Lietuvos kultūros paveldo, saugomo bibliotekose ir specialiuose archyvuose, duomenų bazę.

Tokios duomenų bazės kūrimą pradėjo įgyvendinti 2005 m. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka kartu su partneriais – Lietuvos dailės muziejumi ir Lietuvos archyvų departamentu – pradėjo vykdyti projektą „Integralios virtualios bibliotekų informacinės sistemos sukūrimas“, kuriame numatomas bibliotekų, archyvų ir muziejų suskaitmenintų kultūros paveldo objektų duomenų banko (el. paveldas) sukūrimas. Naudodama šį duomenų banką, visuomenė galės susipažinti, tirti senąsias (1547–1863 m.) lietuviškas knygas, spaudos draudimo laikotarpio (1864–1904 m.) spaudą, XVI–XVII a. Lietuvos lotyniškas knygas, XVI–XVIII a. Lietuvos lenkiškas knygas, lietuvišką periodinę spaudą iki 1940 m., 1918–1940 m. Lietuvos Respublikos teisės aktus ir

kitus oficialius dokumentus, pergamentus, Lietuvos Evangelikų Reformatų sinodo fondą (1413–1938 m. dokumentai), Mažosios Lietuvos istorinių aktų rinkinį, Romos Katalikų bažnytinės gimimo, santuokos ir mirties metrikų aktų knygas (1599–1907 m.), žemėlapius, piešinius, brėžinius, grafikos, akvarelės, liaudies grafikos kūrinius, istorinės, meninės fotografijos eksponatus etc.

Ši Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos, Lietuvos dailės muziejaus ir Lietuvos archyvų departamento iniciatyva, atliekami darbai siejasi su Europos Sąjungos bibliotekų, archyvų, muziejų glaudesnio bendradarbiavimo iniciatyvomis.

Išvados

Nors Europos Sąjungos politinių, programinių veiklos dokumentų analizė atskleidė, kad dėmesys bibliotekų, archyvų, muziejų informacinei veiklai siejamas su informacijos visuomenės paslaugų plėtra, Europos Sąjungoje privalomuoju teisiniu lygiu nereglamentuojama tradiciškai informacines paslaugas visuomenei teikiančių institucijų – bibliotekų ir archyvų, kultūros paveldo (išsaugojimu užsiimančių institucijų), muziejų – informacinė veikla. Šioms institucijoms nedeleguojamos privalomos informacijos teikimo visuomenei teisinės prievolės. Jų veikla reguliuojama tik politinio pobūdžio aktais suteikiant valstybėms, Europos Sąjungos narėms, teisę nacionaliniais įstatymais nustatyti bibliotekų, muziejų ir archyvų veiklą informuojant visuomenę.

Bibliotekų, archyvų, muziejų informacijos teikimo visuomenei veikla orientuojama Europos Sąjungos veiksmų programomis, kuriomis siekiama realių šių institucijų veiklos, susijusios su visuomenės informavimu, pokyčių. Efektyvinant informacijos prieigą, Europos Sąjungoje skatinamas bibliotekų, muziejų ir ar-

chyvų informacinės veiklos kooperavimas, specialių informacijos tinklų, duomenų bazių kūrimas.

Analizuojant Europos Sąjungos programinius ir teisinius dokumentus, pastebėta, kad informacijos teikimo visuomenei prievolė netiesiogiai deleguojama archyvams. Išvestinė informacijos teikimo visuomenei prievolė siejama su archyvų informacijos laisvos, viešos prieigos ir teisės į valstybės oficialios dokumentuotos informacijos užtikrinimą įstatymų, taisyklių koordinavimo rekomendacijomis. Šios rekomendacijos nurodo, kad yra tiesioginis valstybių įstatymais garantuojamos teisės į valstybės oficialią dokumentuotą informaciją ir archyvams deleguotų valstybės oficialių, kitų dokumentų saugojimo funkcijų ryšys. Lietuvos teisės normų, skirtų archyvų informacinės veiklos nustatymui, analizė pagrindžia šią išvadą.

Viešosios informacijos sklaidą nustatančia-

me Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatyme nėra tiesiogiai bibliotekų, archyvų ir muziejų visuomenės informavimo veiklai norminti skirtų teisės normų, tačiau bendrosios šio įstatymo normos, susijusios su viešosios informacijos sklaidos reglamentavimu, taikytinos ir šiai veiklai. Lietuvoje bibliotekų, archyvų ir muziejų informacinė veikla nustatoma specialiais įstatymais. Nors šiuose įstatymuose nėra daug dėmesio skiriama šių institucijų atliekamoms visuomenės informavimo funkcijoms, asmenų informacinių teisių pažeidimo prevencijai ir gynimui, informacijos teikimo visuomenei prievolė yra nurodoma, minima.

Bibliotekų, archyvų, muziejų informacijos teikimo visuomenei veiklos reikšmingumo suvokimas Lietuvoje deklaruojamas politiniuose dokumentuose, pastebimas praktinėje veikloje, atitinkančioje Europos Sąjungos iniciatyvas ir planus.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI:

Fifth (EC) Framework Programme „Creating a user-friendly information society (IST)“. [interaktyvus]. The European Commission, CORDIS, 2002 [žiūrėta 2007 m. rugsėjo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://cordis.europa.eu/fp5/src/t-2.htm>>.

GLOSIENĖ, A. Biblioteka informacijos politikos kontekste. [interaktyvus]. Informacijos mokslai, 2000, nr. 15 [žiūrėta 2007 m. rugsėjo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/inf-mok/15/str2.html>>.

ICOM Code of Ethics for Museums [interaktyvus]. The International Council of Museums, 2006 [žiūrėta 2007 m. rugsėjo 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://icom.museum/code2006_eng.pdf>.

Impact of the telematics for libraries programme under the fourth framework programme. [interaktyvus]. European Commission DG Information Society, 2000 [žiūrėta 2007 m. rugsėjo 17 d.]. Prieiga per internetą: <<ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/ist/docs/digicult/impact.pdf>>.

Lietuvos kultūros politikos nuostatai. *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 42-1454.

Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas. *Valstybės žinios*, Nr. 1995, Nr. 51-1245; *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 43-1223, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 120-4431.

Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 107-2389, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 57-1982.

Lietuvos Respublikos muziejų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 53-1292, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 59-2638.

Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybės įstaigų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 10-236; *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 139-5008.

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 71-1706; *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 75-2272.

Public Library Manifesto by IFLA and UNESCO [interaktyvus]. International Federation of Library Associations and Institutions, 1994 [žiūrėta 2007 m. rugsėjo 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.ifla.org/VII/s8/unesco/eng.htm>>.

Recommendation Nr. R(2000)13 of the Committee of Ministers to member states on a European policy on Access to archives [interaktyvus]. Council of Europe, Committee of Ministers [žiūrėta 2007 m. rugsėjo 17 d.]. Priei-

ga per internetą: <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=366245>>.

RYYNÄNEN, Mirja (1998). Report on the Green Paper on the role of libraries in the modern world [interaktyvus]. Framework Programme 4, Telematics for Libraries, 1998 [žiūrėta 2007 m. rugsėjo 17 d.]. Prieiga per internetą: < <http://cordis.europa.eu/libraries/en/reportrole.html>>.

SINSTITUTIONS OF MEMORY AND CULTURE IN THE PUBLIC ADVISING: LITHUANIAN LEGAL REGULATION OF THE OBLIGATION OF ACCESS TO INFORMATION

Marija Stonkienė

Summary

The article gives an analysis of the legal regulation of information activities of institutions that provide the access to information: libraries, museums, archives and discusses peculiarities of realization rights to access to information.

Under reviewing trend of legal and political regulations in the EU author of the article gives on regulation of information activities of these institutions. According to analysis of documents author states that libraries, museums and archives haven't any legal obligation to provide access to information to the public, because there are no compulsory rules to regulate their information activities.

Special action programs are used to stimulate cooperation in information activities and to encourage of information society services.

Lithuanian legal regulation of information activities of libraries, museums, archives does not provide for any obligation of access to information. In the special legal regulation this obligation is only indicated and mentioned.

Importance of access to information, that memory and culture institutions affords for the public, is declared in the political documents and asserted in the practice, that correspond to EU initiatives and plans.

The article reveals that the obligation of access to information only for archives fixed in legal protection of right to access to governance information and right to free, public access to archives' information.

Įteikta 2007 m. lapkričio 20 d.